

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Духовно - навчально науковий комплекс:
УЖГОРОДСЬКА УКРАЇНСЬКА БОГОСЛОВСЬКА АКАДЕМІЯ
імені святих Кирила і Мефодія
- КАРПАТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Августина Волошина

№ 3

НАУКОВИЙ ВІСНИК

УЖГОРОД-2006

Зміст

Вступне слово	4
Розділ I. Богослов'я	10
Гук О. І.: Феномен історії в християнському осмисленні	11
Гук О. І.: Деякі аспекти дослідження в контексті Біблійного аналізу	24
Данилець Ю.: Архієпископ Савватій (Врабец) та православна церква на підкарпатській русі в 20–30-х рр. ХХ ст.	28
Архімандрит Кирило (Білан): Брестська унія 1596 р. і Йосафат Кунцевич	40
Монич О. І.: Грушівський монастир святого архангела Михаїла і початки кириличного слов'янського книгодрукування	46
Монич О. І.: Полеміст ієрей Михайло Андрелла (Оросвиговський) (1637/39-1710)	50
Розділ II. Економіка	63
Буковська О. Д.: Основні процеси в удосконаленні питань викладання економічних дисциплін у вищих навчальних закладах України	64
Гринчишин Г. П.: Антропогенний вплив на екосистему ріки Тиса на території Закарпаття	73
Розділ III. Історія, освіта	78
Артюмова М. Г.: Формування системи забезпечення якості та гарантії вищої освіти в контексті Болонського процесу	79
Буковська О. Д.: Проблеми забезпечення якості підготовки фахівців у вищій школі України у процесі переходу на кредитно-модульну систему оцінювання знань	89
Гук О. І.: Кредитно-модульне узгодження	93
Стецяк І. П.: Освіта в умовах ринку	95
Розділ IV. Мовознавство	101
Смочко Л. О.: "І ДУША МОЯ ГОРИТЬ СЬОГОДНІ..." (До 100-річчя з дня народження Олени Теліги)	102
Шебик Г. Г.: Особливості адаптації неологізмів-запозичень у сучасній англійській мові	107
Шепарович Д. Є.: Англіцизми та американізми в сучасній німецькій мові	118
Шимко О. В.: Церковнослов'янська книжність у контексті книжно-літературної спадщини в російській та українській мовах	122
Розділ V. Правознавство	132
Алмаші М. М.: Захист прав національних меншин у рамках ОБСЄ	133
Секерня В. М.: Реформування органів державної виконавчої служби	139
Чужа О. Ю.: Особливості боротьби з повторною злочинністю	144
Розділ VI. Психологія	151
Балега К. Ю.: Вплив психологічного стану особистості на перебіг дерматозів	152
Вовканич М. Д.: Правові проблеми регуляції діяльності психологічної служби в системі освіти	156
Хоркава С. І.: Гендерні особливості агресивної поведінки	163

монастиря в с. Іза (нині Хустського району), звернули увагу на сербського патріарха, який у 1921 р. призначив на Підкарпатську Русь єпископом Досифея (Васіча). Чехословацький уряд признав 1920 р. юрисдикцію Сербської патріархії не тільки для Підкарпатської Русі, а також і для всієї Чехословаччини. Для православних чехів сербським патріархом Димитрієм у вересні 1921 р. був висвячений єпископом Горазд (Павлік) [5].

Після війни адвокат М. Червінка реорганізував празьку православну громаду, яку 15 червня 1922 р. очолив архімандрит Савватій (Врабец). Названа громада діяла незалежно від Чехословацької церкви, звернулася до сербського патріарха з проханням висвятити для них єпископа. Синод сербської церкви відповів, що не вважає можливим поставляти окремого єпископа для невеликої празької парафії. Крім того патріарх не хотів, щоб у Чехословаччині діяли два єпископи. У свою чергу Савватій, заручившись підтримкою жителів 28 сіл Підкарпатської Русі, подав прохання про хіротонію до Константинополя. Константинопольський патріарх Мелетій (Метаксакис), не знаючи дійсного стану справ, 4 березня 1923 р. висвятив Савватія в єпископи і призначив його архієпископом Празьким і всієї Чехословаччини [6]. Патріарх Мелетій видав також томос (декрет) про встановлення Чехословацької архієпископії, до складу якої повинні були увійти ще й Моравська та Підкарпатська єпархії.

Сербський синод висловив протест проти дій патріарха Мелетія [7]. Таким чином, на території Чехословаччини виникли три юрисдикції: сербська, константинопольська і російська емігрантська, що підкорялася митрополиту Євлогію (Георгіївському) в Парижі, у Празі її представляв єпископ Сергій (Корольов). У Підкарпатській Русі виник церковний розкол, що призвів до довготривалої боротьби.

Савватій (Врабец Антон, Генріх) народився 3 лютого 1880 р. в Жижкові біля Праги. Закінчив технічне реальне училище в Каролініцах. У 1900 р. переїхав до Росії, де вступає в духовну семінарію в Уфі. У лютому 1902 р. пострижений в чернецтво з іменем Савватій, а в квітні 1907 року рукоположений у сан священника. У червні 1907 р. закінчує Київську духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я [8]. У вересні 1907 р. стає духівником для чеських віруючих на Волині. З 1909 р. викладає в духовній семінарії в Скльовані, яку з 1911 р. очолює як ректор. Під час Першої світової війни служить місіонером у чеській сухопутній армії на Волині. У 1919 р. — настоятель монастиря в Мельцах, в 1920 р. — адміністратор Ковельського району і ректор духовної семінарії в Горбі. У 1942 р. його арештували німці й відправили в концентраційний табір Дахау за звинуваченням у хрещенні євреїв. Після повернення в Прагу до виконання священницьких обов'язків не допускався. Помер 14 грудня 1959 р. у Празі [9].

Перші контакти окремих священників та мирян з Савватієм розпочалися, як уже вказувалося, в 1922 р. 1 березня 1922 р. у Бедевлі (нині Тячівського р-ну) відбулися збори духовенства та вірників, які зібрав секретар Савватія М. Червінка [10]. Ієромонах Матфей (Вакаров), прихильник сербської юрисдикції,

намагався протидіяти роботі зборів. Проте організатори зібрання склали декілька примірників протоколу, який підписали представники з 18 сіл: Копашнева, Терєблі, Чумальова, Буштина, Стеблівки, Сокирниця, Крайникова, Новобарова, Бедевлі, Грушова, Тернова, Ганичів, Нересниці, Дубового, Вільхівців, Данилова. Серед підписів фігурують імена о. Г. Кенеза, о. І. Гайдура, ієром. Іова (Войтишин), Г. Чопика, І. Бабича, ієром. Досифея, о. А. Рацина. Головний підсумок зборів – невизнання сербської юрисдикції і вимога висвячення нового єпископа для Підкарпатської Русі. Копії протоколів були направлені президенту Чехословаччини Т. Масарику, міністру закордонних справ Е. Бенешу, константинопольському патріарху Мелегію, сербському патріарху Димитрію.

У вересні 1923 р. архієпископ Савватій приїхав у Підкарпатську Русь. З 13 по 22 вересня він відвідав Ужгород, села. Дубове, Калини, Вільхівці, Нересницю, Терєблю, Углю, Копашнево, Бедевлю, Буштино, Волове, Руське, Чаповці [11]. Він організував Єпископську Раду в Буштині під керівництвом о. І. Чернавїна. Після від'їзду архієпископа Савватія група священиків: С. Гриньо, М. Стойка, Г. Бездір, М. Розман, С. Баган, ієромонах Іов (Войтишин), ієромонах Боголіп (Церковник) та інші, 28 вересня 1923 р. звернулися з листом до патріарха сербського Димитрія. Вони повідомляли, що більшість населення Підкарпатської Русі підкорилося томосу патріарха Константинопольського і прийняло архієпископа Савватія. У листі також висловлювалася надія, що після призначення архієпископом Савватієм на Підкарпатську Русь єпископа Веніаміна, його в найближчому часі визнають усі священики [12].

Призначення Веніаміна (Федченков) єпископом для православних Підкарпатської Русі, що підпорядковувалися архієпископу Савватію, було вдалим кроком константинопольської юрисдикції. Єпископові Веніаміну за невеликий проміжок часу вдалося прихилити до себе чимало священиків-досифейців.

Щоб мати належну кількість священиків та дияконів – прихильників архієпископа Савватія, о. І. Чернавін одержав дозвіл від Шкільного Реферату Цивільної управи Підкарпатської Русі за № 1360/23 від 23 січня 1923 р. на відкриття пастирсько-богословських курсів [13]. Новостворена богословська школа мала трирічний курс навчання і приймала осіб чоловічої статі після 17 років. У ній викладалися предмети богословські і загальноосвітні в об'ємі чотирьох класів державних гімназій, окрім іноземних мов. Ця школа проіснувала до початку 40-х рр., коли прот. І. Чернавін виїхав з Підкарпатської Русі [14]. Ідею відкриття пастирських курсів підтримав і єпископ Веніамін. У газеті „Православний вісник” він писав: „Нам невідкладно необхідна школа для виховання і навчання кандидатів на священики. Нам потрібно виховувати своїх місцевих пастирів: вони і дух народу знають ліпше, вони розмовляють місцевою зрозумілою мовою” [15]. 19 жовтня 1923 р. єпископ Веніамін скликав в Ужгороді збори з 30 священиків і 70 мирян, прихильників архієпископа Савватія, на якому розглядався майбутній статут православної церкви.

Сербська православна церква відразу після появи архієпископа Савватія провела з ним ряд переговорів, але безрезультатно. Рішення у церковних справах були вимушені приймати також влада Югославії та Чехословаччини. 12 січня 1924 р. була укладена угода між представниками Королівства і міністром закордонних справ Чехословаччини Е. Бенешом, в якій обговорювалося наступне: 1) необхідно, щоб Чехословацький уряд визнав юрисдикцію сербської церкви над всією територією Чехословацької республіки і щоб грамота патріарха Димитрія про встановлення архієпископства була оголошена недійсною; 2) необхідно, щоб були установлені два церковні статuti: для Чехословацької православної церкви в Чехії, Моравії, Сілезії і Словаччині та для православної церкви в Підкарпатській Русі [16]. Лист єпископа Веніаміна від 14 березня 1924 р. до о.Г. Кенеза підтверджує думку, що висвячення архієпископа Савватія відбулося за відома і підтримки митрополита Київського та Галицького Антонія (Храповицького): „Від митрополита Антонія отримав я лист, він пише, щоб ми відстоювали церковну нашу незалежність від усіх втручань сторонньої світської влади, а тому без дозволу вселенського патріарха нічого не робили; щоб ми трималися в єдності з Царгородом і архієпископом Савватієм; а самостійність в наших карпаторуських справах буде” [17]. Восени 1925 р. митрополит Антоній (Храповицький) зустрічався з архієпископом Савватієм у Празі [18]. 20 березня 1924 р. єпископ Веніамін провів збори духовенства в Хусті, де обговорювалося питання визнання чехами сербської юрисдикції та функціонування церкви в нових умовах [19]. 18 квітня 1924 р. в жупанатському уряді у м. Мукачеві єпископу Веніаміну вручили документ, згідно з яким за розпорядженням Міністерства закордонних справ він мав виїхати до Праги. Після цього випадку єпископ Веніамін залишив республіку протягом 10 днів і виїхав до Франції [20].

З приїздом в Ізу сербського єпископа Досифея (Васіч), канцлер архієпископа Савватія протопресвітер М. Червінка видав 17 червня 1924 р. циркуляр до православних священиків-місіонерів у Підкарпатській Русі. У документі він безпідставно стверджував, що чутки про визнання сербської юрисдикції є неправдивими. М. Червінка доводив, що православна церква в Чехословаччині знаходиться у повному підпорядкуванні архієпископу Савватію, ігноруючи при цьому домовленості між державами в Белграді [21]. У одному з перших звернень до духовенства та мирян, від 24 липня 1924 р., архієпископ Савватій засудив створення священиками сербської юрисдикції православних братств. Він вважав ці дії несвоєчасними і шкідливими для становлення православної церкви [22]. Зауважимо, що перше православне братство було створено архімандритом Олексієм (Кабалюком) у Хусті 18 червня 1924 р. [23].

3 серпня 1924 р. під керівництвом о.Г. Кенеза відбулися загальні збори священиків-місіонерів Хустського округу з метою обрання тимчасової окружної церковної ради. У зборах взяли участь: о.М. Розман (Сокирниця), о.М. Стойка (Шандрово), ієром. Досифей (Данилово), В. Вакаров (учитель с.Шандрово) та

інші [24]. Згідно з інструкцією про створення тимчасової окружної церковної ради, цей орган повинен був діяти до того часу, поки місіонери не стануть священиками. До складу Хустської окружної тимчасової ради входили всі православні священики-місіонери, диякони, що працювали на території Хустського округу. Церковна рада на перших загальних зборах вибрала на один рік голову ради і двох членів, що перебували в пресвітерському сані [25].

Наступні загальні збори тимчасової окружної церковної ради повинні були скликатися не менше одного разу на два місяці. До повноважень ради входило: турбота про богослужіння, боротьба з сектантством та іновірцями, опіка над новими селами, що перейшли в православ'я [26].

2 жовтня 1924 р. у Хусті відбулися загальні збори священиків обох юрисдикцій, скликані з ініціативи єпископа Досифея для організації православної церкви та обрання тимчасової Духовної Консисторії. Після виступу єпископа Досифея було прийнято рішення про приєднання всього духовенства до сербської юрисдикції. Всі священики, крім прот. І. Чернавїна, склали присягу на вірність Сербській православній церкві. До Духовної Консисторії ввійшли священики обох напрямків: архімандрит Олексій (Кабалюк) – голова, Лука Ольховий – секретар, члени: о.Д. Біляков, прот. М. Мейгеш, прот. Г. Опаленик, о.М. Розман, о.М. Козут, ігумен Йов (Войтишин), ієром. Боголін (Церковник), ієром. Борис (Мидляк), ієром. Матфей (Вакаров) [27].

Проте деякі священики, на чолі з прот. І. Чернавїним, продовжували підтримувати архієпископа Савватія. Це ясно видно з листа Чернавїна до архієпископа Савватія від 3 жовтня 1924 р. У листі він настроює архієпископа Савватія проти єпископа Досифея: „Досифею вірити не можна, – говорить Чернавїн, – і Вашому Високопреосвященству потрібно вести з ним рішучу полеміку, всі сили напружити і гнати його вон, він деморалізує тутешнє духівництво і народ. Тому я рекомендую Вам (пробачте), Владико, наступне: довести до відома уряду і наполегливо вимагати усунення Досифея; негайно прибути сюди; вибрати тимчасову Консисторію. Потрібно діяти, діяти і діяти. Треба об'єднатися, інакше темні сили переможуть [28].

У Підкарпатській Русі він мав більшу підтримку, хоч і тут серед священиків не було єдності. 25 лютого 1925 р. архієпископ Савватій звільнив голову Єпископської Ради прот. І. Чернавїна з посади і оголосив про вибори нового голови [29]. Організувати збори духовенства архієпископ Савватій доручив секретарю Ради прот. Д. Владикову. [30]. У свою чергу, прот. І. Чернавїн 2 березня 1925 р., без дозволу архієпископії, скликав збори Єпископської Ради, результати яких не були визнані архієпископом Савватієм [31].

22 листопада 1925 р. в Чеській Требові відбувся синод Чеської православної церкви, який прийняв рішення підтримати сербську юрисдикцію і єпископа Горазда [32]. Після того, як у 1926 р. чехословацьке Міністерство освіти і народної освіти визнало на території республіки Сербську православну церкву, вплив архієпископа Савватія на церковне життя в чеських землях був мінімальним [33].

У посланні від 2 квітня 1926 р. архієпископ Савватій переконував священиків та вірників, що питання законності його влади вже позитивно

вирішується на рівні патріархів Сербського і Константинопольського [34]. Він засуджував призначення Айхлера комісаром православної громади в Празі та обрання Горазда (Павліка) єпископом для Чеських земель. У посланні є безпідставне твердження, що єпископ Горазд працює над створенням т.зв. „живої церкви” [35]. Архієпископ Савватій закликав священників та вірників, під страхом позбавлення сану і відлучення від церкви, не вступати ні в які контакти з сербськими єпископами та не підкорятися їх волі, вимагав від вищої церковної влади піддати суду єпископів Досифея та Горазда і позбавити їх сану [36]. 13 квітня 1926 р. архієпископ Савватій відлучив від церкви всіх священників, що співслужили єпископу Горазду під час висвячення церкви в Новоселиці 2 квітня 1926 р. [37].

У черговому посланні від 15 квітня 1926 р. архієпископ Савватій стверджував, що вороги церкви захопили все господарське і внутрішнє життя православної церкви. Він пише, що церковні функціонери збирають підписи проти передачі храму Св. Миколая в Празі від росіян до українців, і це є безпідставна справа, бо церква є власністю Праги [38]. Урядовий намісник чеської православної громади в Празі Г. Вацек 21 квітня 1926 р. надіслав на адресу Церковного Реферату Міністерства Шкіл і Народної Освіти в Празі та Церковного Реферату Цивільного управління Підкарпатської Русі в Ужгороді під грифом „надзвичайно секретно” об’ємний звіт, де аналізувалися послання архієпископа Савватія від 2, 13 та 15 квітня 1926 р. [39]. Урядник стверджував, що Савватій безпідставно іменує себе архієпископом всієї Чехословаччини, бо православна церква, яку він очолює, в державі не має автокефалії. Крім того, Г. Вацек просив від вищеназваних урядів заборонити Савватію використовувати архієпископський титул [40]. У висновках документу сказано, що всі православні в Чехії, Моравії та Словаччині повинні підкорятися законній владі єпископа Горазда [41].

Скарги представників сербської юрисдикції та офіційна заборона урядом архієпископу Савватію втручатися в справи православної церкви в Підкарпатській Русі не зупинили його діяльність. 6 листопада 1926 р. чеський стражмістер Рахівського округу Дворак доповідав земському урядові: „31 жовтня прийшов до Нижньої Апиші православний єпископ Савватій з Праги для висвячення православної церкви. Савватій прийшов до Тересви 30 жовтня 1926 р. о 17 год. 10 хв. за супроводженням невідомої особи, там перепочив, а потім поїхав возом до Нижньої Апиші осідку Валесград, куди прибув в 1.00 год. ночі і переночував у православного священника Л. Газія. У 8.00 год. розпочав проведення обряду в новоспрудженій церкві. Обряд тривав аж до 13.00 год., були присутні близько 2.000 вірників з Нижньої Апиші так із навколишніх сіл. Після освячення Савватій залишився як гість у священника Л. Газія до 1 листопада 1926 р. У 6.00 від’їхав возом до Тересви, куди прибув у 11 год. 17 хв. Звідти поїздом повернувся до Праги” [42]. Детальний звіт чеського урядовця показує, що чеський уряд контролював усю діяльність архієпископа Савватія у Підкарпатській Русі.

У посланні від 7 лютого 1927 р. архієпископ Савватій закликав не коритися владі сербського єпископа Іриней Новосадського через те, що він є лише тимчасовим пастирем, і діє протизаконно в Підкарпатській Русі [43]. 20 травня 1928 р. у Празі, на прохання православного комітету с.Луково, був рукоположений в сан диякона Ілля Семедій [44]. Активна діяльність архієпископа Савватія викликала відповідну реакцію у сербських єпископів. 12 червня 1928 р. єпископ Серафим (Іванов) звернувся в Церковний Реферат Цивільного управління Підкарпатської Русі в Ужгороді. У листі він стверджував: „Ми категорично наполягаємо на вжитті необхідних дій цивільними властями республіки для припинення протизаконних дій архієпископа Савватія, що виявляються в рукоположенні в сан священиків, іменування себе архієпископом всієї Чехословаччини, в це поняття входить і поширення компетенції і на Підкарпатську Русь, що суперечить існуючому положенню. Він незаконно звертається до урядів з проханням надати підтримку рукоположеним ним дияконам і священикам, вступає в зносини з підвідомчими нам православними приходами. Такі протизаконні дії архієпископа Савватія порушують мирне життя карпаторуського населення, вносячи в нього смуту. При подібному способі рукоположення священнослужителів, як робить архієпископ Савватій, можна чекати, що з'являться декілька сотень таких незаконних священиків і дияконів, які, маючи своїх приходів, утворять кадри пролетарствующого священства” [45]. Також єпископ просив закрити канцелярію архієпископа Савватія і заборонити Червінці виступати від імені архієпископа Савватія. 6 вересня 1928 р. єпископ Серафим звернувся в Церковний Реферат Цивільного управління Підкарпатської Русі в Ужгороді з листом, у якому заявив, що рукоположення І. Семедія є незаконним і єпархіальне управління не визнає його за диякона [46]. 28 червня 1928 р. архієпископ Савватій видав послання до карпаторуського православного духовенства і мирян. У посланні він звинувачує священиків сербської юрисдикції у порушенні спокою в православній церкві в Підкарпатській Русі. „Надіятися на сербську юрисдикцію нічого. І єп. Досифей і єп. Іриней і др. Дамаскин багато обіцяли, але нічого не дали й не зробили. Нічого не допоможе і єп. Серафим, бо діє неканонічно” [47]. Архієпископ Савватій закликав духовенство „перестати слухати сербських найманців” і об'єднатися під його канонічною владою [48]. У відповідь на це послання 20 липня 1928 р. єпископ Серафим звернувся в Церковний Реферат Міністерства Шкіл і Народної Освіти в Празі „категорично заборонити архієпископу Савватію вмішуватися в справи нашої єпархії, випускати будь-які відозви або звернення до православних віруючих Карпатської Русі і Словаччини і взагалі зноситися з ними у справах церковних [49].

14 липня 1928 р. єпископ Серафим у листі до Церковного Реферату Міністерства Шкіл і Народної Освіти в Празі писав: „Однією з найбільших перепон у справі організації єпархії є діяльність архієпископа Савватія та осіб, що його оточують. Архієпископ Савватій особисто або через службовців його канцелярії видає

всякого роду розпорядження священикам та вірникам нашої єпархії, рукополагає священиків і дияконів, і як нам відомо, з випадком з св. Боїшко, бере за це гроші. Видає послання до всієї нашої пастви, в яких, за свідченням наших священиків, піддає прокляттю тих священиків, які признають нашу юрисдикцію, закликає вірників не підкорятися нам. Ми просимо Міністерства Шкіл і Народної Освіти в короткий строк зажадати від архієпископа Савватія припинення його діяльності в нашій єпархії і взяти з нього зобов'язання" [50].

З жовтня 1928 р. з канцелярії Міністерства Шкіл і Народної освіти в Празі до президента Земського уряду в Ужгороді надійшов лист, у якому повідомлялося про візит єпископів Горазда і Серафима. У розмові з міністром єпископ Серафим заявляв, що архієпископ Савватій втручається в справи православної церкви у Підкарпатській Русі і просив унеможливити його дії [51]. Він рекомендував міністру, звернутися до уряду в Белграді, щоб той через Константинополь вплинув на діяльність Савватія [52].

У фондах Державного архіву Закарпатської області виявлено ряд звернень до Земського уряду в Ужгороді, що стосуються діяльності Савватія. Так, у листі від 10 листопада 1930 р. архімандрит Олексій (Кабалюк) писав: „У Копалневі діє о. Кенез, який веде агітацію за архієпископа Савватія. Він провокує конфлікт з сербською юрисдикцією" [53]. 27 серпня 1931 р. жителі с. Лисичева на Іршавщині повідомляли єпископа Йосифа (Цвиєвич): „Вранці 16 серпня 1931 р. до нашої церкви прийшов о. Г. Кенез і о.І. Якубець, а вночі 22 серпня приїхав архієпископ Савватій, який оголосив, що о.І. Якубець буде в Лисичеві священиком" [54].

9 червня 1933 р. єпископ Мукачево-Пряшівський Дамаскин (Грданики) звернувся у Церковний Відділ Земського уряду Підкарпатської Русі в Ужгороді. У документі він просив Земський уряд виселити з Чумалівського монастиря ієромонаха Іларіона (Рибаря) як такого, що підтримує архієпископа Савватія. Ці вимоги обґрунтовувалися тим, що згаданий чернець був позбавлений чернечого сану і не підкорявся владі Мукачево-Пряшівського єпископа [55]. Окружний уряд у Тячеві 6 квітня 1935 р. заборонив монаху Іларіону (Рибарю) відправлення церковних треб та носіння священицького одягу, обґрунтовуючи своє рішення тим, що в Підкарпатській Русі державою визнана лише сербська юрисдикція [56].

У середині 30 рр. ХХ ст. в оточенні архієпископа Савватія на Підкарпатській Русі з'являється проукраїнський рух. 7 лютого 1935 р. газета „Свобода" писала: „Недавно зібралося в Хусті 50 духівників схизматичних, які виступили проти москалізації. Народ не розуміє нас, коли говоримо по російськи, тим лише шкодимо собі, говорили вони, і вирішили вимагати вживання народної мови, а якщо цього не допустить сербська церква, тоді витворять собі окрему автокефальну українську церкву. Як чути, вже мають і вироблені статuti і кандидатів на єпископа" [57].

У часи Карпатської України православні ставилися лояльно до уряду Волошина. 23 листопада 1938 р. архієпископ Савватій зустрівся з Августином

Волошином, а потім в с. Копашнево, під час літургії, згадував владу Карпатської України [58]. Цього ж дня члени Синодального комітету Я. Зозуля, М. Бойко та о. М. Кенез подали прохання до влади Карпатської України про затвердження нових тимчасових статутів Української православної церкви, які пропонували затвердити разом з визнанням константинопольської юрисдикції державою [59]. До прохання додавався тимчасовий статут, підписаний тими ж особами. Згідно статуту планувалося реорганізувати Українську православну церкву як „Українську православну митрополію” на основі томосу патріарха Мелетія від 6 березня 1923 р. Церква мала перебувати в канонічному єднанні з Константинополем. Українська православна митрополія у Підкарпатській Русі повинна була стати частиною архієпископії Чехословацької, з якою мала мати зв'язок через митрополита, який обирався на свою посаду посмертно. Утворювалася митрополича управа, що складалася з: 1) канцелярії, на чолі з канцлером; 2) митрополичої ради, до якої входили митрополит – голова ради і шість членів, які обиралися митрополичою радою [60]; 3) духовного суду; 4) митрополичих зборів, які склалися з усіх священників митрополії і по одному делегату з кожної церковної громади чи монастиря. Адміністративна робота в митрополії покладалася на канцлера, окружних пресвітерів, парохів та ігуменів монастирів [61]. Церковні громади, монастирі і митрополія набували прав юридичної особи і могли набувати рухоме і нерухоме майно, засновувати світські та духовні учбові заклади та товариства, видавати часописи тощо [62]. Мовою документації митрополії проголошувалася українська. Засновниками „Української православної митрополії” виступали церковні громади сіл Копашнево, Дубове, Волоське, Нижня Колочава, Горб, Королево та монастирі в Чумальові, Дубрівці, Дубовому. Першим митрополитом проголошувався архієпископ Савватій [63]. У грудні 1938 р. в Хусті відбулося засідання митрополичої управи. Інженер М. Кушніренко був обраний на тому засіданні канцлером.

Але влада Карпатської України не схвалила згаданий статут. 6 лютого 1939 р. в Хусті відбулася передвиборна конференція священників-савватіївців, у якій взяло участь 13 священників і 6 мирян. Конференція прийняла рішення підтримувати на виборах УНО. Відозву „православному народу Карпатської України” підписали: „за православних вірників: Д. Симулик, господар з Ізи, учасник марамороського процесу; інженер М. Кушніренко, урядник, Хуст; д-р Я. Зозуля, Хуст; О. Блистів, окружний командант Січі; А. Буркацький, директор горожанської школи, Нересниця; Ю. Болош, Копашнево [64]. За православне духовенство: о. В. Сокол, Нересниця; ігумен Феодосій (Боршош), Дубрівка; ігумен Миколай (Мадяр), Дубове; о. М. Кенез, Копашнево; о. В. Мандзюк, Кричово; о. В. Пош, Буштино; о. М. Буркало, Веряця; о. Кричфалуші, Кричово; о. І. Добош, Чорна; о. Боровський, Хуст; ієромонах Іларіон (Рибар), Чумальово; о. Цуцков, Сокирниця; о. Г. Гриньо, Вільхівці” [65]. Відозва справила значний вплив на православних вірників, більшість з них голосувала за УНО.

У часи угорської окупації православними приходами, що належали до архієпископа Савватія, керував адміністратор Михайло Попов. Угорська влада намагалася за допомогою архієпископа Савватія створити на території Угорщини автокефальну православну церкву під юрисдикцією Константинополя. На

початку 1946 р. архієпископ Савватій благословив своїй пастві перейти в юрисдикцію РПЦ [66].

Розкол серед православних у Підкарпатській Русі мав негативні наслідки, він перетворив православний рух на хаос і анархію. Чехословацький уряд під тиском Югославії не визнав влади Савватія на своїй території. Священники, які підтримували константинопольську юрисдикцію, не отримували платні від держави, а жили за рахунок своїх вірників. Найбільше піднесення савватіївського руху припадає на першу половину 20-х рр. ХХ ст., коли його підтримувало більше 30 сіл та деякі монастирі та скити. За активної роботи сербських єпископів та офіційної влади савватіївський розкол був усунутий, за Савватієм лишилося лише декілька сіл з Копашневом на чолі.

У часи Карпатської України савватіївці підтримали уряд А. Волошина, прагнучи добитися схвалення статуту і визнання церкви державою, хоч влада ЧСР так і не схвалила його. Позитивним явищем є спроба українізації православної церкви з боку оточення архієпископа Савватія, але цей рух серед духовенства був слабкий.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мета. - 1937. - 1 серпня. - С. 7.
2. Данко Й. Спроба українізації православної церкви на Закарпатті у кінці 1930-х років // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. Вип. 5. - Ужгород: Патент, 2002. - С. 38.
3. Гавриил (Кризина), игумен. Православная Церковь в Закарпатье (век XX). - К., 1999. - С. 59.; Палінчак М. Державно-церковні відносини на Закарпатті та в Східній Словаччині в 20 - сер. 30-х років ХХ ст. - Ужгород, 1996. - С. 43.
4. о. Пекар А., ЧСВВ. Нариси історії церкви Закарпаття. Т.І.: Ієрархічне оформлення. - Рим - Львів: Вид-во Отців Василіян „Місіонер“, 1997; Берега В. Чехословацкая Православная Церковь: путь к автокефалии. 1945-1951 гг. // <http://www.rusoir.ru/>; Максимипшинец В., прот. История православной церкви в Карпатской Руси. - Ужгород: Лира, 2004.
5. Карнашевич П. Автокефалия Православной Церкви в ЧССР // Ежегодник Православной церкви в Чехословакии. - Прага, 1962. - С. 43.
6. Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). - Ф. 2. - Оп. 2. - Спр. 262. - Арк. 12.
7. Савватиевский раскол // Русская Земля. - 1923. - 6 сентября. - С. 3.
8. Архиепископ Савватий (Врабец) // ЖМП. - 1953. - №8. - С. 52.
9. Там же. - С. 52.
10. Незгоди в православній церкві // Руська нива. - 1922. 23 березня. - С. 2.
11. ДАЗО. - Ф.151. - Оп. 7. - Спр. 1525. - Арк. 1.
12. Там же. - Арк. 3.
13. Дозвіл на відкриття пастирських курсів. Шкільний відділ в Ужгороді, 23.01. 1923 р. // Поточний архів Мукачєво-Ужгородської православної єпархії.
14. Чешские власти не дают успокоиться Православной церкви в Карпатской Руси // Церковна Правда. 1925. - сентябрь. - С. 63.
15. Необхідне пастирське училище. Відозва єпископа Веніаміна // Православний вісник. - Прага. - 1923. - 24 грудня. - С. 25.
16. Гайн А. Школы. Вероисповедные отношения // Восемь лекций о Подкарпатской Руси. - Прага, 1925. - С. 101.
17. ДАЗО. - Ф. 151. - Оп. 7. - Спр. 1528. - Арк. 14 об.
18. ДАЗО. - Ф. 63. - Оп. 1. - Спр. 598. - Арк. 54 об.

19. ДАЗО. - Ф. 151. - Оп. 7. - Спр. 1528. - Арк. 14.
20. Там же. - Арк. 23.
21. ДАЗО. - Ф. 151. - Оп. 7. - Спр. 1525. - Арк. 5.
22. Там же. - Арк. 10.
23. ДАЗО. - Ф. 63. - Оп. 2. - Спр. 395. - Арк. 59.
24. ДАЗО. - Ф. 151. - Оп. 7. - Спр. 1525. - Арк. 8.
25. Там же. - Арк. 6.
26. Там же. - Арк. 6 об.
27. Протокол зборів духовенства в м. Хуст 2 жовтня 1924 р. // Русский Православный Месяцеслов, (Питсбург, Па). - 1925. - С. 48.
28. Лист прот. Чернавїна до архієпископа Савватія від 3 жовтня 1924 р. // Поточний архів Мукачєво-Ужгородської православної єпархії.
29. ДАЗО. - Ф. 151. - Оп. 7. - Спр. 1525. - Арк. 12.
30. ДАЗО. - Ф. 151. - Оп. 7. - Спр. 1848. - Арк. 2.
31. Там же. - Арк. 3.
32. о. Пекар А., ЧСВВ. Вказ. праця. - С. 116.
33. Берега В. Вказ. праця.
34. ДАЗО. - Ф. 151. - Оп. 13. - Спр. 1. - Арк. 2.
35. Там же.
36. Там же. - Арк. 3.
37. ДАЗО. - Ф. 63. - Оп. 1. - Спр. 598. - Арк. 53.
38. Там же. - Арк. 54.
39. Там же. - Арк. 44-47, 56-62.
40. Там же. - Арк. 58.
41. Там же.
42. Там же. - Арк. 68.
43. ДАЗО. - Ф. 151. - Оп. 7. - Спр. 1525. - Арк. 15.
44. ДАЗО. - Ф. 2. - Оп. 2. - Спр. 262. - Арк. 9.
45. Там же. - Арк. 5.
46. Там же. - Арк. 17.
47. Там же. - Арк. 12.
48. Там же. - Арк. 12 об.
49. Там же. - Арк. 11 об.
50. Там же. - Арк. 10, 10 об.
51. ДАЗО. - Ф. 2. - Оп. 5. - Спр. 17. - Арк. 33.
52. Там же. - Арк. 33 об.
53. ДАЗО. - Ф. 2. - Оп. 2. - Спр. 263. - Арк. 47.
54. Там же. - Арк. 119.
55. ДАЗО. - Ф. 109. - Оп. 1. - Спр. 692. - Арк. 3.
56. Там же. - Арк. 15.
57. Схизма в схизмі // Свобода. - 1935. - 7 лютого. - С. 1.
58. Данко Й. Вказ. праця. - С. 38.
59. ДАЗО. - Ф. 109. - Оп. 1. - Спр. 461. - Арк. 6.
60. Там же. - Арк. 7.
61. Там же. - Арк. 7 об.
62. Там же. - Арк. 8.
63. Там же. - Арк. 8 об.
64. Данко Й. Вказ. праця. - С. 39.

Анотація. Данилець Ю. Архієпископ Савватій (Врабець) та православна церква на Підкарпатській Русі в 20 – 30 рр. ХХ ст. У статті з'ясовуються причини савватіївського руху в православній церкві в Підкарпатській Русі на початку 20-х рр. ХХ ст.; визначається роль архієпископа Саватія у цьому процесі;

простежуються взаємовідносини між архієпископом Савватієм і сербськими єпископами в 1923 - 1939 рр., аналізується становлення структури православної церкви константинопольської юрисдикції у визначених географічних та хронологічних межах.

Ключові слова. Савватіївський рух, Підкарпатська Русь, архієпископ Саватій.

Summary. **Danylets Ju. Savatij (Vrabec) the archbishop and Orthodox church in Pidkarpathian Rus in 20 -30s of the 20 century.** The article deals with reasons of Savatianen movement in Orthodox church of Pidkarpathian Rus at the beginning of the 20s of the 20 century. It focuses on the defining of the role of Savatij the archbishop in this process; on the observing of Savatij the archbishop and Serb bishops relations in 1923 – 1939 on the analysing of the structure formation of Orthodox church of Constantinopol jurisdiction in the geographical and chronological borders.

Key words. Savatianen movement, Pidkarpathian Rus, Savatij the archbishop.